

Krystyna Duraj-Nowakowa

KSZTAŁTOWANIE PROFESJONALNEJ GOTOWOŚCI PEDAGOGÓW

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”

Wydawnictwo WAM

Kraków 2011

© Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, 2011
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków, tel. 12 62 93 420 • faks 12 42 30 038
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl, www.ignatianum.edu.pl

Redakcja
Magdalena Jankosz

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Sochacki

Wydanie II zmienione

ISBN 978-83-7614-089-6 (Ignatianum)
ISBN 978-83-7505-671-6 (WAM)

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Spis treści

WPROWADZENIE	15
1. KSZTAŁTOWANIE PROFESJONALNEJ GOTOWOŚCI PEDAGOGÓW W ŚWIELE LITERATURY	25
1.1. Stan wiedzy o kształtowaniu gotowości nauczycieli i pedagogów	25
1.2. Związki profesjonalnej gotowości z działalnością pedagogiczną	35
1.3. Współzależności osobowości, gotowości i postaw prozawodowych	47
Uogólnienia: między sprawozdaniem a syntezą	75
2. METODOLOGICZNE PRZESŁANKI BADANIA PROFESJONALNEJ GOTOWOŚCI NAUCZYCIELI	81
2.1. Paradygmat systemologiczny	81
2.2. Problemy i cele, zadania i hipotezy	84
2.3. Układ zmiennych i ich wskaźników	89
2.4. Metody, techniki i narzędzia badań	99
2.5. Badane osoby i warunki ich działalności pedagogicznej	115
2.6. Plan badań i ich organizacja	124
Uogólnienia	127
3. RAPORT Z BADAŃ KSZTAŁTOWANIA PROFESJONALNEJ GOTOWOŚCI PEDAGOGÓW	129
3.1. Motywacja do podjęcia studiów i wykonywania zawodu nauczyciela	129
3.2. Znajomość istoty zawodu i internalizacja profesjonalnie znaczących wartości	134
3.3. Mobilizacja wiadomości, umiejętności i cech osobowości studentów	139
3.4. Współzależność gotowości i postaw zawodowych	149
Uogólnienia	159

4. PROJEKT SYSTEMU KSZTAŁTOWANIA PROFESJONALNEJ GOTOWOŚCI STUDENTÓW	163
4.1. Cele i treści, zadania i etapy formowania gotowości	163
4.2. Metody i inne czynniki a poziomy kształtowania i samokształtowania gotowości	178
4.3. Model systemu kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów	200
Uogólnienia	218
LITERATURA	237
WYKAZ TABEL	251

Wprowadzenie

Znaczenie problemu kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów

W warunkach kryzysu społeczno-ekonomicznego szczególnie go znaczenia nabiera efektywna działalność nauczycieli w przygotowaniu młodzieży do życia i pracy. Najpierw jednak przygotowanie kandydatów na nauczycieli w szkołach wyższych powinno posłużyć ich późniejszej działalności pedagogicznej. Tymczasem oceny owego przygotowania formułowane są powszechnie jako „niewystarczające”, „powierzchowne”, „sformalizowane” itp. Ponadto w trudnych sytuacjach społecznych i pedagogicznych tracimy z oczu istotny problem jakości przygotowania wysokokwalifikowanych kadr do zawodu nauczycielskiego. Dlatego naukowe poznawanie osobowości i działalności pedagogicznej studenta-kandydata na nauczyciela oraz opracowywanie na tej podstawie systemu kształtowania jego profesjonalnej gotowości są w obecnych warunkach szczególnie aktualne zarówno dla nauki, jak i praktyki pedagogicznej.

Powstało już wiele prac monograficznych z pedeutologii, stale też rozszerza się krąg badaczy problematyki z owej dyscypliny. Mimo to przedwczesne byłoby stwierdzenie, iż w ostatnich latach zaznaczył się wystarczająco wyraźny postęp w opracowywaniu teorii przygotowania pedagogicznego, szczególnie w poznawaniu prawidłowości profesjonalnego kształcenia i wychowania przyszłych nauczycieli. Obserwowane ożywienie badań z zakresu pedeutologii nie odpowiada jeszcze w pełni ani wymogom nauk pedagogicznych ani potrzebom społecznym. Dostrzec bowiem można wyraźną lukę w stawianiu i rozwiązywaniu problemów kształtowania profesjonalnej osobowości studentów w procesach

rozwoju osoby przyszłego nauczyciela przez wykorzystanie najnowszej wiedzy psychologicznej i socjologicznej.

Okazuje się, że na drodze do konstruowania naukowej teorii kształcenia pedagogicznego trzeba rozwiązać jeszcze wiele istotnych problemów, wśród których – jak sądzę – interesujące nas zagadnienie zajmuje jedną z ważniejszych pozycji. Tymczasem metodyka kształtowania profesjonalnej gotowości przyszłego nauczyciela w szkole wyższej nie została dotąd pedagogicznie zastosowana, choć potrzeby w tym zakresie są coraz wyraźniejsze.

Geneza i lokalizacja problemu gotowości

Najpierw zauważyć trzeba podobieństwa i różnice znaczeniowe tych pojęć kluczowych: zawód i profesja, zgodnie ze współczesnym ich traktowaniem przez fachowców. Krótko wskażemy nie tylko na ich bliskoźnaczność, ale i konteksty użycia tego drugiego w odniesieniu do zawodów wymagających wykształcenia wyższego. Ustalono, iż w takim przypadku zasadne jest stosowanie terminu profesja dla podkreślenia szczególnych wymagań wobec jej adeptów i specyficznie wysokiego – najlepiej wyższego magisterskiego oraz rozległego przygotowania zarazem ogólnokształcącego, kierunkowego i specjalistycznego (J.M. Barbier)¹.

Już od połowy XIX w. gotowość psychiczna była przedmiotem specjalnych badań naukowych, chociaż autorów interesowała ona w różnym stopniu². Intensyfikacja poszukiwań rozwiązania tego problemu nastąpiła w latach czterdziestych minionego stulecia na zachodzie Europy i w USA. Różne aspekty gotowości człowieka do całokształtu jego działalności życiowej – a profesjonalnej w szczególności – stanowiły też przedmiot wieloletnich badań, poczynając od lat pięćdziesiątych, głównie w kilku krajach – np. w Bułgarii, Czechosłowacji, w obu państwach niemieckich, Polsce, na Węgrzech, szczególnie zaś w dawnym ZSRR.

¹ Por. E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna – podręcznik akademicki*, t. 1, Warszawa 2006.

² Szerzej na temat teoretycznych i metodologicznych przesłanek poznawania problemu gotowości zawodowej por.: K. Duraj-Nowakowa, *Gotowość zawodowa nauczycieli*, Kraków 1986.

Poznanie i analiza dostępnych źródeł literaturowych skłaniały do stwierdzenia, iż w systemie przygotowywania do funkcji nauczyciela zadanie kształtowania gotowości profesjonalnej w literaturze z pedagogiki szkoły wyższej nadal nie jest należycie doceniane. We współczesnych podręcznikach pedagogiki i psychologii nie spotyka się pojęcia gotowości uczniów do pracy, nie wspomina się także o gotowości profesjonalnej studentów. Do tej pory nie uwzględnia się opracowania aspektów teoretycznych i metodycznych kierowania procesem kształtowania gotowości przyszłych nauczycieli. Nie gromadzi się aktualnych, wystarczających, a nieodzownych materiałów empirycznych do scharakteryzowania procesu rozwijania gotowości studentów na różnych etapach przygotowania w szkole wyższej. Wynika to także z niedostatecznego korzystania ze współczesnych tendencji i kierunków/strategii znanych w metodologii badań pedagogicznych, procedur, czyli taktyk/zamysłów badawczych oraz konkretnych metod, technik i narzędzi poznania problematyki.

Można też stwierdzić, że przegląd literatury w pełni uzasadnia potrzebę nowszego opracowania problemu niniejszej monografii, której pierwsze wydanie ukazało się w uczelnianym wydawnictwie w bardzo niskim nakładzie tylko 200 egzemplarzy³. Winna jestem wyjaśnienie, dlaczego ośmielałam się zachęcać do powrotu do krócej tu zreferowanych wyników poznania literatury i badań empirycznych sprzed 20 lat. Otóż wydaje mi się, że rezultaty tych prac zasługują na zwięzłe powtórzenie i przypomnienie, ponieważ mimo upływu tylu lat nadal borykamy się z niedostatkami przygotowania do prac pedagogicznych naszych studentów. Przy czym studenci za te niedostatki obwiniają często głównie nas, nauczycieli akademickich. Nauczyciele akademicy zaś obwiniają studentów. Tą książką pragnę zaznaczyć, iż deficyty wykazujemy i my, i studenci, i okoliczności, w których przychodzi nam działać. Dlatego powtórne zwrócenie uwagi na zjawiska i stany, procesy i zdarzenia oraz cechy osób w tych działaniach może wzmocnić nasze refleksje, pobudzić motywację i zachęcić do aktywności, które bardziej mogłyby sprzyjać zbudowaniu naszej gotowości profesjonalnej na wyższym poziomie i w szerszym zakresie i to w odpowiedzi na aktualne wyzwania społeczno-pedagogiczne.

³ Por. K. Duraj-Nowakowa, *Kształtowanie gotowości zawodowej studentów*, Kraków 1989.

Trudności terminologiczne wokół gotowości

Pojęcie gotowości zawodowej dopiero od względnie niedawna zostało zaadaptowane przez psychologię pracy. Natomiast w pedagogice, w pedeutologii jest to jeszcze termin prawie obcy, nowy. Chcąc go skuteczniej przenieść do słownika pedeutologii, starano się zdefiniować pojęcie niejako od nowa, aby jego konotacja nie budziła wątpliwości. Pojęcie „gotowość profesjonalna” pochodzi od znanej wcześniej w psychologii pracy, sportu, lotnictwa, kosmonautyki i pedagogice przedszkolnej „gotowości psychicznej”. Trzeba jednak pamiętać o konieczności zachowania dystansu wobec konotacji pojęć. Kiedy zadajemy sobie ogólne pytanie: jak rozumiemy słowo „znaczyć”, spostrzegamy, że chodzi o odnalezienie w innym porządku formalnym równoważnika w odniesieniu do tego, co staramy się sprecyzować. Ewidentnego przykładu tego rodzaju „koła” dostarcza słownik. Znaczenie słowa podaje się nam za pomocą innych słów, a ponadto odsyła do słów jeszcze innych. I tak, niezależnie od tego jak bardzo pragnęlibyśmy uniknąć błędnego koła, leksykografowie (nawet? – przyp. K.D.-N.) stwierdzają, iż posuwając się naprzód, powracamy do słów, które pragnęlibyśmy zdefiniować na początku. Sądzimy, że dotarliśmy do sensu pojęcia, kiedy znajdujemy dlań wiele równoważności znaczeń w różnych dziedzinach. W ostatecznej bowiem analizie znaczenie wynika z założenia i uwzględnienia wszystkich owych równoważności w komponentach definicji.

Konotowanie pojęć stanowi więc tylko kolejną próbę przybliżenia się do istoty sensu zjawiska na danym gruncie, choć pożądane jest, by odbywało się to na materiale kilku dyscyplin nauki, interdyscyplinarnie a nawet transdyscyplinarnie. Tym kwestiom bliższych wyjaśnień trudności terminologicznych poświęcimy więcej uwagi w rozdziale 1. niniejszego opracowania.

Rodzaje materiałów i założenia badań

Źródła naukowe dla naszych badań stanowiły celowo wybrane opracowania filozoficzne, socjologiczne i psychologiczne, ale przede wszystkim pedagogiczne i pedeutologiczne autorów

polskich, a także odpowiednio dobrane opracowania specjalistów obcych⁴. Ponadto wykorzystano nie tylko postępowe doświadczenia pedagogiczne specjalistów, ale i doświadczenie osobiste z pracy naukowej, dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej oraz materiały z celowo przeprowadzonych badań własnych.

Zaś w celu określenia teoretycznych przesłanek badań własnych dokonano przeglądu i omówień psychologicznych teorii zachowania się, osobowości człowieka i przedstawiono rezultaty tych studiów. Studia nad literaturą rozpoczęto od badania genezy problemu gotowości profesjonalnej i określenia jego lokalizacji w naukach psychologicznych i pedagogicznych, a następnie sprecyzowano założenia ontologiczno-metodologiczne pedagogiki, pedeutologii oraz konceptualizację badań takiej gotowości. Uwagę skoncentrowano na wielostronnej koncepcji gotowości jako **stanu psychicznego przygotowania**, na gotowości nie tylko jako **wyniku nastawień psychicznych**, na gotowości rozumianej jako **proces**, lecz także jako **efekt przygotowywania** i na gotowości jako **konglomeracie/agregacie komponentów pełnych postawy wobec pracy**, a także – na gotowości jako **syndromie zintegrowanych cech osobowości**. Przy czym interesuje nas gotowość będąca rezultatem jednocześnie przygotowania i orientacji, czyli ukierunkowania profesjonalnego. Ponieważ koncentrujemy się na tzw. pełnych postawach profesjonalnych, z równą siłą

⁴ Dyskutowaliśmy też z grupką osób, które zgodziły się aktualnie wystąpić jako opiniodawcy (z trzech grup: studentów, czynnych zawodowo nauczycieli i nauczycieli akademickich dwu uniwersytetów), czy nie bardziej ułatwi odbiór, zachęci do lektury forma tekstu bez szczególnie obfitego aparatu przypisów. Sugestie zmierzały do zachęcenia do niełatwej decyzji przygotowania tekstu nie tylko w naukowej postaci, co popularnonaukowego skryptu, materiałów pomocniczych jako swoistego poradnika dla kandydatów na pedagogów. Argument końący brzmiał zgodnie, iż zainteresowani odsyłaczami zaopatrzonymi w źródła specjalistyczne w przypisach mogą sięgnąć do pierwodruku książki (dostępnej w sieci bibliotek, nie tylko z wykazu posiadających tzw. egzemplarze obowiązkowe, ale i liczne inne z wymiany międzyuczelnianej i międzybibliotecznej). Przysłałam na sugestie i zachęty potencjalnych odbiorców tym bardziej, że i tak ów pierwodruk z 1989 r. książki (ss. 257) poprzedziłam monografią z 1986 r., którą przeznaczyłam na scharakteryzowanie wyłącznie stanu wiedzy o problemie i już to samo zajęło podobną objętość książki (ss. 214). Na podstawie zaś tej pierwszej starałam się drogą selekcji celowej wybrać źródło literaturowe najważniejsze. W tej trzeciej publikacji mogę więc darować sobie przywoływanie fragmentów piśmiennictwa tam obficie cytowanego i/lub streszczanego: w I monografii wykaz s. 198–204, tj. 144 pozycje, zaś w II – s. 241–247, tj. 124 pozycje literaturowe.

podkreślamy znaczenie tak składników poznawczych, jak emocjonalno-motywacyjnych i sprawczych. W naszych badaniach akcentuje się profesjonalnie znaczące cechy osobowości, strukturę czynności w działalności, co pozwala na utrzymanie w polu widzenia perspektyw dalszego doskonalenia zawodowego oraz umożliwia rozumienie gotowości w aspekcie procesualnym.

Wydawałoby się, iż samo zjawisko jest proste i zrozumiałe. Tymczasem istota i treści stanu gotowości profesjonalnej, a tym bardziej mechanizmy jej wyzwalania, pobudzania, kształtowania i rozwoju są niezwykle skomplikowane. Dlatego wokół problemu kształtowania gotowości pozostawało/pozostaje(?) wciąż jeszcze wiele niewyjaśnionych zagadnień.

Studia nad literaturą metodologiczną przedmiotu i podmiotu badań pozwoliły sformułować kilka założeń wyjściowych. W wyniku wcześniejszych studiów nad literaturą specjalistyczną gotowość profesjonalną analizujemy i interpretujemy jako kategorię teorii zachowania się, jako kategorię teorii osobowości/cech i postaw, jako kategorię teorii przygotowania pedagogicznego nauczycieli do ról profesjonalnych i jako kategorię rodzącą się teorii profesjonalnej gotowości nauczyciela. Z tak nazwanych paradygmatów i teorii wywodzą się tezy dla naszych badań.

Problematyka, cele i zadania badawcze

W zarysowanych kontekstach problem naszych badań sformułowano w postaci pytania, jakimi metodami można kształtować profesjonalną gotowość studentów – przyszłych pedagogów i nauczycieli. Próby rozwiązania i opisu tak postawionego problemu stanowiły nadrzędny cel naszych badań i niniejszego opracowania.

Badania monograficzne mają to do siebie, że wybrany problem traktują w sposób uprzywilejowany, aczkolwiek autorzy są świadomi jego „wyrwania” z szerokiego kontekstu i sztucznego wyodrębnienia zjawiska z sieci wielorakich uwikłań. Nie jest to zastrzeżenie odległe od problemu niniejszych rozważań. Jednak jego uświadomienie – autorce i Czytelnikowi – stwarza warunki do zachowania właściwych proporcji i ustrzeżenia się od zarzutu, iż sprowadzamy wszystkie zagadnienia do aspektu pedeutologicznego gotowości, albowiem w rozprawie odwołu-

jemy się jednak do uzasadnień szerszych, filozoficzno-metodologicznych, socjologicznych i psychologicznych.

Problem: „Jakimi metodami kształtować gotowość profesjonalną studentów – przyszłych nauczycieli?” nie jest pseudo-problemem, skoro w świetle dotychczasowych opracowań nie umieliśmy dać nań wystarczającej odpowiedzi. Autorka nie dopuszcza się tu ani personifikacji, ani nawet pozornej hipostazy gotowości, tzn. ani nie uosabia gotowości, ani nie przypisuje jej realnego istnienia, albowiem uznaje gotowość profesjonalną za taki abstrakt, jak stany, cechy, stosunki, niektóre zdarzenia nieobserwowalne itp., więc nie próbuje gotowości upodmiotowić. Dość powiedzieć tymczasem, że interpretuje gotowość profesjonalną jako zjawisko ważne dla jakości procesu przygotowywania kadr systemu edukacji, jako rdzeń tego procesu, gdyż akcentuje tu znaczące pierwiastki pedagogiczne. I te psychologiczne, socjologiczne, które umykają z pola widzenia praktyków i autorów prac pedeutologicznych, np. planowanie i odpowiedzialne (np. moralnie) realizowanie procesu kształtowania gotowości.

Zadania badawcze sprecyzowano we własnym zamyśle następująco:

1. Zanalizować i zinterpretować zebrane materiały z literatury specjalistycznej na temat stanu wiedzy o procesie kształtowania profesjonalnej gotowości studentów.
2. Sprecyzować przesłanki metodologiczne badań nad metodyką kształtowania gotowości studentów.
3. Zbadać współzależność efektywności działalności pedagogicznej oraz stopnia profesjonalnej gotowości studentów i nauczycieli.
4. Zanalizować proces kształtowania i samokształtowania w szkole wyższej gotowości studentów.
5. Podjąć próbę wyprowadzenia uogólnień i konkluzji oraz postulatów w toku dyskusji nad wynikami studiów literaturowych i badań własnych.

U podstaw badań leżało przypuszczenie, zgodnie z którym wysoką jakość ukształtowania gotowości studentów do działalności pedagogicznej zapewni być może specjalnie do zweryfikowania hipotezy opracowany model systemu planowania i realizowania metodyki profesjonalnego kształcenia przyszłych nauczycieli w warunkach szkoły wyższej przez nauczycieli akademickich i w wyniku aktywności własnej samych studentów.

Czytelnikom niniejszego tekstu jesteśmy winni wyjaśnienie, iż z uwagi na pragnienie lapidarnego sformułowania tytułu pracy ograniczyliśmy się do „kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów”, co może niesłusznie wzbudzać wątpliwość, iż pedagoga traktujemy tylko przedmiotowo. W rzeczy samej w rozprawie rozpatrujemy gotowość profesjonalną pedagoga również – a może nawet przede wszystkim – podmiotowo. Dlatego pełny temat pracy mógłby brzmieć „Kształtowanie przez aktywność własną i kształtowanie pod wpływem oddziaływań tzw. zewnętrznych profesjonalnej gotowości studentów i młodych (do trzech lat stażu) nauczycieli⁵”.

Wyjaśnienia wymaga także skrócenie w tytule nazwy podmiotów naszego rozpoznania do terminu „pedagogów”, mimo że w istocie interesują nas osoby studentów jako adeptów profesji, które w Polsce występują pod nazwami kilkoma: 1) nauczycieli (najszerzy zakres), 2) wychowawców (węższy zakres znaczeniowy) parających się w tym ścisłym znaczeniu stosowaniem teorii wychowania, np. w domach dziecka, w klasie szkolnej, opiekunów, np. w pogotowiu opiekuńczym i 3) pedagogów (szeroki zakres znaczeniowy, co gorsza – pojęcie nawet utożsamiane zakresami z terminem „nauczyciel”). Dlatego trzeba tu zaznaczyć, iż tylko dla lapidarności formy tytułu książki wybrany został ten ostatni termin pedagoga. Jednak w rzeczy samej podmiotami poznania uczyniono zarówno nauczycieli (różnych czterech specjalności), jak i pedagogów (jednej specjalności). Zajmujemy się więc przyszłymi nauczycielami z pięciu kierunków studiów: filologii polskiej, filologii germańskiej, fizyki i biologii oraz pedagogiki przedszkolnej, i ich absolwentami.

Koncepcja badań uwarunkowała następującą strukturę i zakres pracy: wprowadzenie, nietypowo aż cztery (a nie tylko tradycyjnie trzy) rozdziały, zakończenie, wykaz opisów bibliograficznych. Pierwszy rozdział stanowi problemowy przegląd literatury, który stał się podstawą sformułowania tez do dalszych prac koncepcyjnych, badawczych i opisowych. Rozdział drugi zawiera przesłanki metodologiczne badań. W trzecim rozdziale zamieszczono analizy: 1) badań stanu ukształtowania

⁵ K. Duraj-Nowakowa, *Kształtowanie gotowości zawodowej jako dominująca tendencja kształcenia kandydatów na nauczycieli w Polsce*. Opracowanie w ramach tematu resortowego nr III.A.11. Maszynopis raportu kilkunastostronicowego w archiwum autorki i koordynatora (KRN ZNP), Kraków 1988.

gotowości zawodowej badanych oraz 2) prób zastosowania naszej koncepcji kształtowania gotowości studentów. Natomiast w rozdziale czwartym przedstawiamy metodykę kształtowania gotowości profesjonalnej przyszłych nauczycieli. W zakończeniu rozprawy próbujemy uogólnić rezultaty badań, podsumować wyniki, wyprowadzić wnioski o charakterze teoretycznym i warsztatowym oraz sformułować rekomendacje praktyczne. Wskazujemy te – prawdopodobnie – nowe wartości, które wnosi monografia w porównaniu do innych opracowań zagadnień pokrewnych z opisanymi tutaj. Ponadto formułujemy nierozwiązane jeszcze zagadnienia i perspektywy ich dalszych badań.

Gdy przyszło dopracowywać onegdajszy tekst pierwszego wydania książki, praca nad jego ponowną redakcją kolejny raz pobudziła do podkreślenia niezwykle przedziałów czasu przeznaczonych na tamte badania, ogromnych nakładów czasu i trudów, cierpliwości i wytrwałości (być może te zwierzenia przysłużą się komuś spośród odbiorców niniejszej książki).

Dlatego szczególne wyrazy wdzięczności kieruję do JM Rektora naszej Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej IGNA-TIANUM, Czcigodnego ks. prof. zw. dra hab. Ludwika Grzebienia, którego inicjatywa i wsparcie zmotywowały mnie do starań o rewizję tekstu i przygotowanie jego nowszej wersji. Reedycji nie którejkolwiek, lecz właśnie tej pedeutologicznej monografii, której czytelnicy i recenzenci wydawniczy, nauczyciele akademicki, pedagodzy i studenci przekonywali wielokrotnie o potrzebie jej wznowienia. Pozostaję z nadzieją, iż nie tylko znajdzie ona nowych czytelników, ale i pobudzi do osobistych refleksji oraz własnych starań o kształtowanie gotowości prozawodowej/proprofesjonalnej pedagogów. Może zmobilizuje do opracowań innych kwestii bliskich naszemu tematowi. Może idee zawarte w tej książce zachęcą do myślenia nad efektywnością działalności zawodowej i wywołają refleksje o sposobach kształtowania gotowości zawodowej. Istnieją sytuacje, w których wszelkie „przepowiednie” i „recepty” są nie na miejscu, w których się wahamy lub milkniemy, gdyż brak nam dystansu emocjonalnego, temporalnego. Przeto ceniąc sobie rozmaite formy działań, docenimy też konstruktywne działanie refleksji i obserwacji, powściągliwości i rezerwy w oczekiwaniu na dalsze dyskusje nad problemami przygotowywania kandydatów na nauczycieli/pedagogów.

Adresatami rozprawy mogą być też funkcyjni nauczyciele, np. dyrektorzy szkół oraz innych placówek i pracownicy doradztwa i nadzoru pedagogicznego w systemie oświaty oraz pracownicy naukowo-dydaktyczni szkół wyższych kształcących nauczycieli. Jednak przede wszystkim książkę tę adresuję do studentów, kandydatów do profesji pedagogicznych a może i innych kierunków oraz specjalności nauczycielskich.

1. Kształtowanie profesjonalnej gotowości pedagogów w świetle literatury

1.1. Stan wiedzy o kształtowaniu gotowości nauczycieli i pedagogów

Cel opracowania przesłanek teoretycznych

Problem kształtowania profesjonalnej gotowości do działalności pedagogicznej jest zagadnieniem nie tylko nadal ważnym, ale i złożonym: wieloplanowym, wieloczynnikowym i wielopoziomowym. Dlatego podjęcie, rozwiązywanie i wyjaśnianie tego problemu wymaga najpierw analizy głównych tendencji w teorii i praktyce akademickiego kształcenia pedagogów. Podejmując ową analizę skupiamy uwagę na tych aspektach teoretycznych i metodologicznych, których charakterystyka pozwoli zbudować własną całościową koncepcję poznawania tej gotowości, a potem i metodyki jej formowania u przyszłych nauczycieli.

W analizie materiałów zmierzać będziemy do sprecyzowania przesłanek teoretycznych tu prezentowanych badań, przeto najpierw spróbujemy określić dotychczasowy stan wiedzy o kształtowaniu gotowości zawodowej studentów. Poprzestaniemy tutaj celowo jedynie na krótkiej charakterystyce ustaleń, do których doszliśmy analizując obszerniej wyłącznie literaturę specjalistyczną w jeszcze wcześniej opublikowanej monografii⁶.

⁶ K. Duraj-Nowakowa, *Gotowość (...)*, dz. cyt., 1986.

Rodowód problemów gotowości człowieka i jego gotowości profesjonalnej

W procesie analizy źródeł i rodowodu poznawania gotowości określono, że gotowość człowieka stała się obiektem specjalnych badań naukowych, poczynając od około 1870 r., a następnie poglądy na temat gotowości ulegały ewolucji. Proces ich ewolucji przebiegał w czterech etapach. Kryteria periodyzacji wynikają ze zbieżności z fazami i ze stanem rozwoju nauk przyrodniczych, społecznych i humanistycznych, a wyznaczają je teorie i tematyka charakterystycznych prac naukowych. Kryteria periodyzacji poglądów na temat gotowości zdają się mieć najwyraźniej jednak związek najsilniejszy z rozwojem wiedzy psychologicznej.

Etap pierwszy trwał do ok. 1912 r. Był to okres koncentracji uwagi psychologów na tzw. psychicznej gotowości człowieka, fazie wzrastającej od poziomu jej braku w czasie snu, zaś malejącej po osiągnięciu wyższych poziomów tej gotowości w rytmie dobowej aktywności.

W drugim etapie, który trwał do około 1940 r., nastąpiła intensyfikacja opracowywania problemu neurofizjologicznych mechanizmów regulacji i samoregulacji zachowania, w tym kontekście sprowadzono gotowość do jednego z mechanizmów zachowania: okresowej (np. tygodniowej i/lub np. dziennej albo dłuższej) i nawet całonocnej aktywizacji systemu nerwowego w związku ze zdolnością do działań.

Etap trzeci ewolucji poglądów na temat gotowości (od ok. 1940 r. do ok. 1970 r.) charakteryzował się ożywieniem badań nad teorią czynności: odtąd rozumie się gotowość na poziomie mechanizmów nie tylko neurofizjologicznych, lecz przede wszystkim psychicznych. Wówczas to zaczęto stosować ideę gotowości do analizy konkretnych rodzajów specyficznej działalności człowieka. Wtedy właśnie podjęto pierwsze próby zastosowania koncepcji gotowości do poznawania także działalności pedagogicznej nauczyciela. Ich rozwój nastąpił dopiero począwszy od około 1970 r., ale to już okres, który można nazwać IV etapem.

Profesjonalna gotowość dawniej

Dla rozwoju wiedzy o problemie gotowości szczególnie płodny okazał się dopiero ten IV etap, który zaznaczył się najpierw opracowaniem ogólnej teorii gotowości psychicznej, potem zaś

w wielu krajach zapoczątkowano⁷ wykorzystanie teorii gotowości psychicznej w badaniach działalności pedagogicznej.

W latach siedemdziesiątych XX w. zauważalnie wzrosło coraz bardziej zróżnicowane rozumienie profesjonalnej gotowości, pojęcie otrzymuje wiele nazw i określeń. Uzyskuje znaczącą, odrębną pozycję na tle i wśród innych pojęć i kategorii bądź to w aspekcie właściwości jednostki, bądź jej stanów psychicznych. Zaczyna być rozpatrywana jako tzw. integralny wyznacznik najwyższego stopnia kwalifikacji profesjonalnych. Trzeba szczególnie podkreślić, że wówczas była znana tylko jedna monografia poświęcona gotowości psychicznej najpierw człowieka, a potem studenta⁸, chociaż w krytycznych przeglądach literatury pedeutologicznej, wielokrotnie, ale tylko werbalnie i okazjonalnie zwracano uwagę na ważność kwestii gotowości nauczyciela do pracy. Dlatego badania rosyjskie – jako bardziej pogłębione w zakresie studiów nad gotowością człowieka w ogóle, a gotowością zawodową w szczególności – zasługują na zaznaczenie, wywołały bowiem refleksje teoretyczne i metodologiczne oraz metodyczne w obrębie pedeutologii i pedagogiki szkoły wyższej. Pojęcie gotowości profesjonalnej rozumiane jest przez wymienionych tu trzech (w przypisach 7 i 8) autorów jako funkcje człowieka w znaczeniu jego praktycznych zadań, czynności i umiejętności. Pragmatyczne podejście do przygotowania przyszłych nauczycieli oznacza odniesienie jego celów do formowania „gotowego”, tj. dojrzałego profesjonalisty.

Chociaż różne aspekty gotowości człowieka w ogóle, a profesjonalnej w szczególności były obiektem wieloletnich badań w rozmaitych krajach, mimo to wciąż jeszcze gotowość ani zawodowa, ani tym bardziej profesjonalna nie była wyjaśniona dość wyczerpująco.

Począwszy od lat sześćdziesiątych XX stulecia znacznie wzrosło zainteresowanie dla wykorzystania pojęć gotowości psychicznej i profesjonalnej w naukach pedagogicznych. Nie było natomiast do tamtej pory tzw. samodzielnych edytorsko opracowań całościowych kształtowania gotowości przyszłych nauczycieli.

⁷ Por. K. Duraj-Nowakowa, *Formirowanie gotowości studentów k pedagogicznej działalności*, Moskiewski Uniwersytet Pedagogiczny, Moskwa 1983, maszynopis autoreferatu „doktorskiej”, tj. wg polskiej nomenklatury habilitacyjnej dysertacji.

⁸ M.I. Djaczenko, D.W. Kandybowicz, *Psichologiczeskije problemy gotownosti k diejatielnosti*, Moskwa 1976. – Por. także: M.I. Djaczenko, L.A. Kandybowicz, *Psichologija wysszej szkoły*, Mińsk 1981.

Dlatego podkreślamy, iż dla drugiej połowy lat siedemdziesiątych XX w. charakterystyczne było zainteresowanie tylko dla niektórych, wybranych aspektów zagadnienia gotowości profesjonalnej studentów – przyszłych nauczycieli oraz pedagogów.

Gotowość a dojrzałość w pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Trochę wcześniej w stosunku do pedagogiki kształcenia profesjonalnego, od lat sześćdziesiątych XX w., nastąpiła intensyfikacja prac i wprowadzono pojęcie gotowości do pedagogiki przedszkolnej⁹ i wczesnoszkolnej, gdzie jest ono rozumiane w aspekcie socjologicznym i psychofizjologicznym jako gotowość dzieci w wieku przedszkolnym do nauki w szkole. Pojęcie gotowości bywa błędnie używane zamiennie z pojęciem dojrzałości szkolnej przedszkolaka, albowiem pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna rozpatruje gotowość tylko na wybranym etapie rozwoju dziecka, które dopiero zmierza do osiągnięcia dojrzałości. W celu poznania gotowości podejmowano próby wyjaśnienia, jakie czynniki warunkują osiągnięcie gotowości-dojrzałości szkolnej; sprecyzowano społeczne i psychofizjologiczne kryteria gotowości do nauki szkolnej¹⁰.

Profesjonalna gotowość w słownikach i kompendiach

Jak wykazały nasze analizy, pojęcie gotowości profesjonalnej jest używane w kilku znaczeniach, a czasem nawet utożsamiane z przygotowaniem zawodowym. Chociaż potoczne rozumienie nie może wystarczająco uzasadnić naukowego znaczenia pojęcia,

⁹ Analiza poglądów na temat gotowości szkolnej dziecka przedszkolnego por.: – B. Wilgocka-Okoń, *Dojrzałość szkolna a środowisko*, Warszawa 1972. K. Duraj-Nowakowa i in., red., *Funkcje zabaw w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Kraków 1998. K. Duraj-Nowakowa, *Rozwijanie gotowości szkolnej dzieci w wieku przedszkolnym – kontekst pedeutologiczny*, w: *Przeciw dydaktyce w przedszkolu – wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym* (streszczenie), Kraków 1987, s. 12–13. – Por. też red., *Edukacja wczesnoszkolna*, Warszawa 1985.

¹⁰ Stan wiedzy omówiony bliżej – powtórzmy – por. K. Duraj-Nowakowa, *Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej: modernizacja teorii i praktyki*, Kraków 1998. – Por. też, *Tematy systemowe w przedszkolu*, Kraków 1995 i n. wydania. – Por.: też, red., *Tematy kompleksowe w przedszkolu*, Kraków 1990. – Por. też, red., *Nowe orientacje edukacji przedszkolnej*, Kraków 1992a.

to jednak je dookreśla, częściowo konotuje. Ale i specjalistyczne słowniki pedagogiczne, np. encyklopedie pedagogiczne – terminu „gotowość” nie rozpatrują. Słowniki i encyklopedie włączają tylko wyrażenia frazeologiczne ze słowem „gotów”. W słowniku specjalistycznym pojęcie „gotowość” już wykorzystuje się, ale wyłącznie do charakterystyki dojrzałości dziecka w wieku przedszkolnym do nauki w szkole, jak w polskim słowniku pedagogicznym¹¹.

Dopiero po wykonaniu moich prac (1979-1983) i opublikowaniu ich wyników (1986 i 1989) psychologowie¹² określili „gotowość do działania” w sposób nieco pełniejszy, jako stan mobilizacji systemów psychofizjologicznych człowieka, zapewniających efektywne wypełnianie określonych czynności. Pojęciu gotowości do działania w psychologii inżynierskiej nadano trzy odcienie znaczeniowe: 1) wyposażenie człowieka celem skuteczniejszego wypełniania czynności w niezbędne wiadomości, umiejętności i nawyki; 2) gotowość do realizacji w warunkach ekstremalnych posiadanego programu czynności w odpowiedzi na pojawienie się określonego sygnału; 3) skłonność/zdolność zgoda na decyzję wykonania jakiejś czynności i inne”.

Opracowanie problemu kształtowania gotowości studentów do działalności pedagogicznej jest wynikiem analizy etapów i faz rozwoju poszukiwań odpowiedzi naukowych na to szczegółowe zagadnienie, co przedstawiono na podstawie uogólnienia analiz materiałów z literatury specjalistycznej. Nie tylko ukazano dorobek nauk psychologicznych i pedagogicznych w zakresie wybranego problemu na tle innych – znanych nauce – teorii psychologicznych i pedagogicznych. Nawet już na etapie przeglądu stanu wiedzy z literatury specjalistycznej usytuowanie problemu było autorską próbą systemowego a nie tylko kompleksowego podejścia.

Tło problemu profesjonalnej gotowości

Analityczny przegląd literatury psychologiczno-pedagogicznej przedstawiony w poprzedniej monografii pt. „Gotowość zawodowa nauczycieli” doprowadził nas do konstatacji i wniosku, że pojęcie gotowości zawodowej może być wykorzystywane jako kategoria teorii czynności (procesy), jako kategoria teorii cech

¹¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1991, s. 35.

¹² *Психологический словарь*, red. W.W. Dawydow i in., Moskwa 1989, s. 75.

osobowości (jej ustosunkowań i postaw) i jako kategoria teorii przygotowania nauczycieli do działalności pedagogicznej na jakościowo wyższym poziomie i w szerszym zakresie profesjonalizmu (stan/efekt/rezultat).

To analiza literatury pozwoliła ujawnić niedostatki w opracowaniu procesualnego aspektu problemu kształtowania gotowości do działalności pedagogicznej. Zagadnienia szczegółowsze były porównywane z tymi, które zostały ustalone przez nas dzięki badaniom dotychczasowych doświadczeń przygotowania nauczycieli do działalności praktycznej w kontekście pedagogiki szkoły wyższej, która wówczas w Polsce stawiała dopiero pierwsze kroki.

W ówczesnej literaturze psychologiczno-pedagogicznej wyodrębniły się tylko dwa podstawowe podejścia do poznania problemu psychicznej gotowości człowieka. Jedno podejście proponowało interpretację gotowości jako określonego stanu funkcjonalnego organizmu, bliskiego pojęciom „operatywnego spokoju”, stanu przedstartowego (por. „gotowość operatorów”).

Drugie podejście teoretyczne interpretuje gotowość psychiczną jako przygotowanie. Zgodnie z tym podejściem przygotowanie psychiczne rozpatruje się jako stałą charakterystykę cech osobowości jednostki, jej działalności (F.H. Allport, 1924; W.I. Thomas, F. Znaniecki, 1918-1920), jako całościowy syndrom, tj. układ, kompleks, zawierający w sobie motywacyjne, intelektualne, emocjonalne i sprawcze składniki, zmienne, odpowiednio do wymagań istoty, treści i warunków działalności. Czyli w obydwu tych podejściach problem gotowości zawodowej do działalności okazał się definiowany w sposób komplementarny.

Niektórzy autorzy wiążą pojęcie gotowości do działalności z psychologicznym pojęciem postawy (psychologiczna szkoła gruzińska¹³). Fenomen postawy bywa wówczas badany na tle ogólnej aktywizacji organizmu jako etapu tej aktywizacji, poprzedzającego zachowania stanem spoczynku i rozumiany był jako gotowość do określonej formy reagowania, działalności. Postawy interpretowane jako: *attitude*, dyspozycje, ustosunkowania charakteryzują społeczne zachowanie jednostki (por.: H. Blumer, 1939; J. Dewey, 1938, C.H. Cooley, 1918).

¹³ D.N. Uznadze, *Psichologičeskije issledowanija*, Moskwa 1966. – A.S. Prangiszwili, *Psychologia nastawienia*, Warszawa 1969.

Krótko mówiąc, analiza zmienności znaczeń pojęcia „gotowość zawodowa” – przez analogię do znaczeń pojęcia „gotowość psychiczna” – pozwoliła wyróżnić dwa zasadnicze sposoby jego definiowania. Pierwszy sposób polega na sprecyzowaniu struktury tej gotowości w aspekcie osobowościowym (ang. *self*).

W naszych pracach, studiach i badaniach każdy z dwóch aspektów: osobowościowy i drugi – funkcjonalny uznaliśmy za jednostronny. Dlatego próbowaliśmy realizować podejście zintegrowane, tj. zarazem osobowościowo-funkcjonalne. Jeśli nawet jest to tylko częściowe poszerzanie wiedzy o gotowości, to przypuszczalnie pozwoli ono na dynamiczną interpretację systemologiczną wyodrębnionego zjawiska gotowości profesjonalnej.

Gotowość jakością przygotowania w toku kształcenia

Istotnie, jak zauważamy w rozumowaniu zdroworozsądkowym, gotowość profesjonalna studenta jest zjawiskiem bardzo bliskim: przygotowaniu, wykształceniu, tzn. wysokiej efektywności kształcenia kandydatów do zawodu. Obie monografie autorki (1986 i 1989) miały służyć wyjaśnieniu, dlaczego nie wystarczają terminy dotychczas powszechnie stosowane do opisu badanego zjawiska. Zamiarem było w sposób wyraźniejszy, ostrzejszy i bardziej jednoznaczny zbadać i zdefiniować „gotowość profesjonalną”. Wydaje się jednak, iż termin „przygotowanie zawodowe” wcale nie był lepiej ani rozłącznie zdefiniowany od „gotowości zawodowej”. Tak jak raczej nie mamy jeszcze całościowej wiedzy o teorii przygotowania do zawodu nauczycielskiego, mimo iż mija już 100 lat historii pedeutologii.

Toteż nasze penetracje idą w kierunku prób wzbogacenia tej teorii o opracowanie całościowe i z innego punktu widzenia i to nie tylko w świetle pedeutologii polskiej. Sądzę, iż stare terminy, obarczone długą tradycją, ale pusto brzmiące, wbrew wierze, iż są rozumiane dokładnie i wyjaśnione wystarczająco, trzeba próbować zastępować nowszymi definicjami, aby starać się skuteczniej zbliżyć do poznania badanej rzeczywistości. To dzięki próbie wielostronnego oglądu gotowości profesjonalnej nauczycieli możemy wytyczać nowe pola analiz przez akcentowanie nie tylko strukturalnych, lecz także funkcjonalnych związków (relacje wzajemne). Dopiero uzyskawszy nowe pole analizy, można podjąć zadanie jego poszerzenia i pogłębienia. Taka procedura

nie musi prowadzić do powiększenia zamętu terminologicznego lub logicznego, jeśli sobie i Czytelnikowi uświadomimy chaos, jaki panuje nadal w dyscyplinach pedagogicznych, w naukach społecznych i humanistycznych, w nauce w ogólności (por. głównie dezaktualizację neopozytywistycznego paradygmatu metodologii i migotliwość nowszych modeli)¹⁴.

Problemu gotowości profesjonalnej nie należy rozpatrywać tylko w odniesieniu do samodzielnych kroków pedagogicznych człowieka (nabycie funkcji przygotowania, uprawnień i predyspozycji). Byłoby to pojęcie przydatne zwłaszcza do analizy niektórych aspektów startu zawodowego¹⁵. Inny stan gotowości profesjonalną człowiek może osiągać w każdej fazie rozwoju, nawet po okresie właściwej aktywności zawodowej, tzn. w czasie emerytalnym, który, jak wiadomo, następuje zgodnie z pragmatyką nauczycielską dość wcześnie. Kontynuacja naszych badań na nauczycielach w zależności od ich stażu (i innych zmiennych niezależnych głównych i pośredniczących), materiału już zgromadzonego na dużej próbie świadczy o dynamice zjawiska i jego aktualności w odniesieniu do osób o różnym doświadczeniu ludzkim i zawodowym. Punkt ciężkości rozpatrywanego zagadnienia przesunięto z analizy jednego lub dwu momentów (przygotowania i startu zawodowego) na całość procesu jego kształcenia, doksztalcania i doskonalenia, tzn. na kształcenie ustawiczne.

Powodzenie w zawodzie nauczyciela lub np. kosmonauty albo strażaka jest względem podmiotu – człowieka i przedmiotu – jego działalności równie doniosłe i pełne napięcia, nawet czasem prawie tak dramatycznego, jak pierwszy samodzielny start pilota, ratowanie przez pogotowie lekarskie lub straż pożarną albo operacja chirurga (por. start profesjonalny nauczyciela w kontekście szkolnego startu dziecka w wieku przedszkolnym, zmiana nauczyciela lub szkoły przez ucznia, współpraca dzieci/młodzież – rodzice – nauczyciele itp.). Już Seneka, nie bez racji,

¹⁴ Por. przeglądy historii rozwoju paradygmatów poznania świata i człowieka: K. Duraj-Nowakowa, *Źródła podejść do pedagogiki: zarys problemów*, Kielce 2005. – Też, *Podejścia całościowe do pedagogiki: wybór*, Rzeszów 2008.

¹⁵ Nie staramy się powiększać znaczenia zjawiska gotowości nauczycieli (choć zbliżenia i powiększenia oraz dystans są niezbędne do lepszego widzenia a to detali, a to całości, a to wybranych stron), bo nie uważamy, iż samo powodzenie w momencie startu zawodowego przesądza o dalszych sukcesach lub porażkach, gdyż te mają swoje uniwersalne i specyficzne uwarunkowania.

czynił takie analogie do pracy lekarza i położnej. Zwróćmy uwagę na znaczenie relacji człowiek – człowiek w naszym zawodzie, gdyż w czasach zdeterminowanych ekologicznie, ekonomicznie, automatycznie itp. lekceważymy, jak we wczesnym kapitalizmie i okresie zachłystywania się psychologią inżynierską XIX w., jakość tych stosunków. Które materialnie zdają się bardziej cenne – nie tak trudno mierzalne jak cechy ludzkie, np. uszkodzenie kosztownego komputera czy jakiejś cennej aparatury lub innego sprzętu. Zapominamy o wartościach najwyższych: szczęściu i godności człowieka: myślącego, wrażliwego, plastycznego. Budzi to niepokój humanistów. Być może położeniem akcentu na odpowiedzialności człowieka w roli profesjonalnej jako cesze osobowości i gotowości różni się najbardziej wizja autorki niniejszej książki od innych specjalistów. Być może w różnym poziomie gotowości zawodowej i odpowiedzialności tkwią przyczyny nazbyt zróżnicowanej efektywności działalności pedagogicznej, co jest przedmiotem ostrej krytyki społecznej i wobec tego poznanie gotowości prozawodowej może sprzyjać rozwiązaniu tego nadrzędnego problemu niniejszej książki.

Tezy do konceptualizacji badań własnych

Po studiach literatury można dojść do wniosku, że w toku analizy źródeł i materiałów nie należy iść tylko drogą wnikliwej charakterystyki prac oddzielnych autorów w porządku chronologicznym, co wcześniej nawet było nieodzowne do ustalenia genezy i tendencji rozwoju poglądów na temat gotowości. Dla lokalizacji problemu gotowości zawodowej studenta i nauczyciela przydatna okazała się również rzeczowa analiza i problemowa interpretacja materiałów według naszej koncepcji, jak to zwięźle ukazują oba spisy treści niniejszej książki, zgodnie z podjętym problemem i celem badań. Licznych utrudnień przysparzały analizy materiałów z literatury specjalistycznej, ponieważ były one poświęcone tylko częściowym problemom i trudno je oceniać, grupować, porównywać z kilku powodów: zbyt zróżnicowanych populacji osób badanych i terenów ich działalności, znacznych rozbieżności w zakresie podstaw metodologicznych i teoretycznych, różnic w zastosowanych metodykach badań własnych poszczególnych autorów. Nadal umiarkowane zainteresowanie problemem gotowości w piśmiennictwie, wykryte osiągnięcia i braki okazały się

bardzo motywujące podczas wyboru i konceptualizacji programu własnych badań kształtowania gotowości profesjonalnej przyszłych nauczycieli.

Krótką charakterystyka stanu badań wybranego problemu gotowości pozwoliła ustalić z jednej strony jego znaczenie społeczne, z drugiej zaś – jego przeczuwane i faktyczne niedopracowanie wystarczająco adekwatnie do zapotrzebowania współczesnego systemu oświaty, także i na szczeblu szkolnictwa wyższego. Przeto nadal szczególnego znaczenia dla systemu edukacji nabiera dzisiaj monograficzne opracowanie metodyki kształtowania gotowości profesjonalnej studentów do działalności pedagogicznej. Równolegle można by prowadzić badania zagadnień związanych z przygotowaniem przyszłych nauczycieli do wykonywania poszczególnych rodzajów działalności zawodowej, a także szeroko rozumianego problemu gotowości ogólnej człowieka (do życia rodzinnego, do wyboru zawodu, do szkolnego uczenia się – nauczania, do współzawodnictwa sportowego itp.).

Zastana sytuacja w literaturze psychologicznej i pedagogicznej wokół problemu gotowości profesjonalnej przyszłego nauczyciela, brak jednolitego podejścia do tego problemu okazały się dodatkowym bodźcem, bowiem potwierdziły nie tylko ważność, ale i zasadność oraz wciąż trwającą aktualność wybranego przedmiotu, problemu badań, określenia ich celu i zadań. Stały się stymulatorem prób weryfikacji hipotez naszych poszukiwań, empirycznego sprawdzania tych założeń wyjściowych, słowem – realizacji koncepcji badań własnych.

Sumując zdobyte dane, można stwierdzić, że udaje się określić trzy zasadnicze tendencje traktowania gotowości profesjonalnej rozumianej jako proces funkcjonalny organizmu, jako własności osoby i jako stan tzn. rezultat przygotowania. W celu realizacji zamysłu badawczego zatem poddamy analizie tezy o tym, że:

- istnieją związki wzajemne stanu/efektu gotowości profesjonalnej i znamion/cech działalności pedagogicznej przyszłych nauczycieli;
- gotowość profesjonalna to proces i rezultat (czyli stan, jakość) przygotowania studentów (znajomość i stosowanie wiedzy o treści i strukturze zawodu nauczycielskiego);
- zachodzą współzależności gotowości profesjonalnej jako jakości osobowości i postaw przyszłych nauczycieli do działalności pedagogicznej, a nawet ich utożsamianie.